

ARTHUR C. CLARKE CONTINUA AMB
LA SEUA ODISSEA DE L'ESPAI

Passeig pel futur

L'aparició de la tercera part de la sèrie «Odissea» d'Arthur C. Clarke i la traducció al català d'una de les obres més famoses del polonès Stanislaw Lem, 'Solaris', permeten recordar dues de les aproximacions més intel·ligents i controvertides del cinema al món de la ciència-ficció.

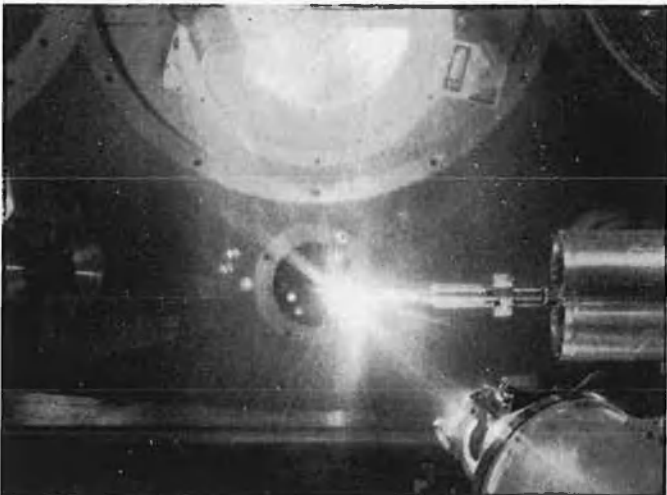
Josep Maria Lloró

Tant *2001, una odisea espacial* (1968), de Stanley Kubrick, com *Solaris* (1973), d'Andrei Tarkovski, superen els originals literaris en què es van inspirar i són una poderosa reflexió sobre el destí de la humanitat.

Sens dubte *2001* és una de les pel·lícules més mítiques de la història del cinema i la més ambiciosa del seu director, Stanley Kubrick. Inspirada en la novel·la d'Arthur Clarke, un dels pioners del gènere de ciència-ficció, *The sentinel*, i amb guió del mateix Clarke, *2001* és, d'entrada, una festa àudio-visual que fa empal·lidir moltes de les grans produccions del gènere fetes a base de monòtones repeticions d'efectes especials. Però *Una odisea espacial* és també una rigorosa meditació sobre la història de la humanitat i una hipòtesi sobre el seu futur moral.

Per a Kubrick, l'origen de la vida és un misteri que com a agnòstic que és no pot ni vol explicar. El monòlit que apareix al començament de la pel·lícula ha estat interpretat de totes les formes possibles: des d'una representació de Déu fins a una construcció extraterrestre, indici de la influència d'una intel·ligència superior tutelar. No obstant això, Kubrick s'interessa més pels efectes d'aquest monòlit que no pels seus orígens. Sembla que hi hagi certa relació entre aquest monòlit i el fet que el simi-home de la primera part faci servir per primera vegada una eina, un os que servirà tant per a caçar com per a assassinar, és a dir, tant per a la super-

'2001, una odisea del espai' és també una rigorosa meditació sobre la història de la humanitat i una hipòtesi sobre el seu futur moral.

vivència com per a l'anihilació. El *rac-cord* més famós de tota la història del cinema, l'os que llança a l'aire el simi es converteix en una nau espacial, planteja la hipòtesi bàsica de Kubrick: des del paleolític fins als nostres dies la humanitat ha evolucionat científicament, però no moralment. L'home continua sent, en el fons, aquell simi depredador i assassí.

Tota la relació amb HAL 9000, l'ordinador de la nau, es pot explicar com una metàfora de la relació de la humanitat amb la seva pròpia creació i amb la seva intel·ligència. Antonio Castro, en una interpretació feliç de *2001*, creu veure en aquesta rèplica del cervell humà una imatge de la humanitat desenvolupada només científicament, però immadura i sotmesa a fortes contradiccions (*Dirigido por...* núm. 41). Aquestes tensions i una por irracional i inconscient provoquen que HAL es converteixi en un boig assassí.

La tercera part del film relata l'experiència que fa de l'astronauta supervivent un *fill dels estels*, un estadi evolutiu superior al qual no pot arribar aquesta humanitat neuròtica. La successió d'imatges i música substitueixen

l'expressió verbal a l'hora d'intentar suggerir a l'espectador l'univers filosòfic que configura la pel·lícula. En paraules de Kubrick: «He volgut que el film, amb tot el seu contingut emocional i filosòfic, arribi a l'espectador a un nivell profund de la consciència, com ho fa la música».

Si *2001* és la visió pessimista d'un individualista agnòstic de soca-rel, *Solaris* representa la visió cristiana mística del mateix tema, amb certes particularitats. S'ha volgut veure en *Solaris* una críptica denúncia del règim totalitari soviètic, una versió soviètica de *2001*, etc. Per damunt de tot això, Tarkovski ha agafat la novel·la de Lem i n'ha fet una versió polèmica on desenvolupa els grans temes que l'obsedeixen: la transcendència, l'opressió de l'individu per la societat i pel poder. Tarkovski és també un pessimista radical i aprofita l'anècdota de la novel·la de Lem per a dibuixar l'horror i el buit que amenacen la humanitat, tecnològicament avançada però espiritualment empobrida.

L'acció del film transcorre a la Terra i en l'estació interplanetària Solaris, on el protagonista és enviat per a estu-

diar els estranys fenòmens que hi tenen lloc. El protagonista, un psiquiatre, s'adona, horroritzat, que el planeta al voltant del qual gira l'estació no és més que un oceà pensant, una immensa massa gris que reproduceix i materialitza dins l'estació els somnis i obsessions dels seus tripulants.

Amb aquest tènue fil, Tarkovski va desgranant els seus propis fantasmes. ¿Què pot fer la humanitat per a evitar el progressiu enviliment? ¿Hi ha alguna esperança que les formes de poder i coordinació de què ens hem dotat puguin ser-nos útils per a sortir del laberint? Les respostes de Tarkovski són clares: no hi ha esperança possible per a la humanitat com a col·lectiu si no es torna a l'individu i aquest recupera la reflexió sobre si mateix i el món.

Quan el psiquiatre torna de la seva estada a l'estació, on ha comprès les barbaritats que en nom del progrés s'estan fent, el poder rebutja el seu informe i n'exilia l'autor per «antisocial». Paradoxalment, o potser no tant, Kubrick i Tarkovski arriben a la mateixa conclusió: són individus especials els que poden donar respostes i assolir graus de consciència superiors, perquè la societat, entesa com a conjunt organitzat d'individus, és una castreació.

2001 i *Solaris*, doncs, són dos films que mantenen persistents paral·lelismes: tots dos es basen ben lliurement en novel·les de ciència-ficció, tots dos estan dirigits per individualistes acèrrims, l'un cristià i l'altre agnòstic, i tots dos qüestionen la concepció occidental de progrés. Totes dues pel·lícules, finalment, han esdevingut més famoses que les dues excel·lents novel·les que les van inspirar. Potser és moment de llegir-les. □